

ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ КРЕДИТНО-ДЕПОЗИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКАМИ УКРАЇНИ

ПОДХОДЫ К ОРГАНИЗАЦИИ КРЕДИТНО-ДЕПОЗИТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БАНКАМИ УКРАИНЫ

APPROACHES TO LOANS AND DEPOSITS ACTIVITIES ORGANIZATION BY UKRAINIAN BANKS

В статті розглядаються підходи до організації кредитно-депозитної діяльності банками України, зокрема методичні підходи до ціноутворення, питання врахування кредитного ризику та ризику ліквідності при ціноутворенні, підходи до виділення кредитних продуктів за групами споживачів, термінами видачі кредитів, валютами, цілями кредиту, забезпеченості кредиту та аналогічні підходи до виділення депозитних продуктів за різними критеріями. Наведено шість методів ціноутворення на кредити та один алгоритм ціноутворення кредитів, що використовують українські банки. Розглянуто врахування запізнення при поверненні кредитів при ціноутворенні, врахування та оцінки кредитного ризику, впливу аналізу розриву ліквідності на ціноутворення. Приведено аналіз кредитних та депозитних продуктів 27 найбільших банків в Україні, впливу різних факторів на їх ціноутворення, аналіз кількості продуктів, що вони пропонують на ринках кредитів та депозитів та аналіз закономірностей серед підходів до виділення кредитних та депозитних продуктів.

Ключові слова: ціноутворення кредитів, ціноутворення депозитів, кредити, депозити, українські банки.

В статье рассматриваются подходы к организации кредитно-депозитной деятельности банками Украины, в частности методические подходы к ценообразованию, вопросы учета кредитного риска и риска ликвидности при ценообразовании, подходы к выделению кредитных продуктов за группами потребителей, сроками выдачи кредитов, валютами, целями кредита, обеспеченности кредита и аналогичные подходы к выделению депозитных продуктов по разным категориям. Приведено шесть методов ценообразования на кредиты и один алгоритм ценообразования кредитов, которые используют украинские банки. Рассмотрены учет запаздывания при возвращении кредитов при ценообразовании, учет и оценка кредитного риска, влияния анализа разрыва ликвидности на ценообразование. Приведено анализ кредитных и депозитных продуктов 27 крупнейших банков в Украине, влияния разных факторов на их ценообразование, анализ количества продуктов, которые они предлагают на рынках кредитов и депозитов и анализ закономерностей среди подходов к выделению кредитных и депозитных продуктов.

Ключевые слова: ценообразование кредитов, ценообразование депозитов, кредиты, депозиты, украинские банки.

The aim of the paper is to analyse the approaches to pricing of loan and deposit products in Ukraine, to loans and deposits products division. For this goal we used the data from official websites of 27 biggest banks of Ukraine (with market share over 0.5% at 1 January 2016) – all banks from first group by classification of National Bank of Ukraine and banks with foreign capital with such market share (Citibank, ING Bank Ukraine, ProCredit Bank, Raiffaisen Bank Aval,

Credit Agricole Bank, UkrSibbank, CredoBank, UniCredit Bank, Oshchadbank, OTP Bank, UkrGasBank, Bank Pivdennyi, Bank Vostok, PrivatBank, Megabank, Diamantbank, Ukreximbank, FUIB, Universal bank, Alfa-bank, Sberbank, Fidobank, Bank Khreshchatyk, VTB Bank, Prominvestbank, Bank Credit Dnipro, Platinum Bank). Were described the most common pricing methods in banking practice: “cost plus”; “basic rate plus”; price leadership; premium; client profitability analysis; maximal interest rates. Was presented the general algorithm of pricing on loan services of banks in Ukraine. It is close to “cost plus” method, but also include immaterial factors. Only half of methods consider credit risk and general algorithm in ignores it at all. Gap-analysis could also influence the pricing process. As to the practices that banks use in Ukraine, information on deposits is more open to clients than information on loans. Banks segment deposits for private clients and businesses, loans besides them include a corporate segment. We presented terms of loans and deposits, currencies, number of products, rates and types of products, other factors that influence the loan and deposit products pricing.

Keywords: loan pricing, deposit pricing, loans, deposits, Ukrainian banks.

Вступ. Банки є важливими фінансовими посередниками в економіці країни. Результат їх діяльності впливає на всю економіку: швидкість розвитку виробництва через механізми кредитування та інвестування, забезпечення валютних операцій експорту-імпорту та різноманітних платежів, збереження та примноження заощаджень. Прибуткова і стабільна діяльність банків таким чином впливає на стабільність соціально-економічної ситуації в країні та швидкість економічного зростання.

Проте ця прибуткова і стабільна діяльність банків базується на чіткому виконанні зобов'язань, які беруть на себе кредитори банку. У випадку, коли кредитори повертають взяті кредити невчасно (із деяким запізненням), це ставить банк в ситуацію відсутності коштів в конкретний момент для виконання взятих зобов'язань щодо зберігання депозитів та повернення їх в певний момент, а також зменшення прибутковості від упущеної вигоди інвестування чи кредитування повернених коштів. Штрафи за невчасне повернення, які практикують банки, щоб зменшити це явище, по суті не вирішують його, таким способом банки лише компенсують зусилля із додаткового залучення коштів для виконання зобов'язань. Водночас, штрафи не захищають від ситуації, якщо потрібно виконувати зобов'язання, але кредит не був повернений вчасно і банк не має змоги залучити кошти для виконання своїх зобов'язань.

Залежно від стратегії банку та від позиціонування на ринку банківських послуг, основна діяльність банку може бути головним джерелом доходів банку або одним із основних. Для того, щоб кредитно-депозитна діяльність банку була прибутковою, необхідне правильне ціноутворення – визначення процентних ставок, при яких банк приймає депозити та видає кредити.

Від цих процентних ставок залежить попит на банківські кредитні та депозитні продукти, обсяг активів та пасивів які акумулює банк, чистий процентний дохід (чи чисті процентні витрати у випадку, якщо процентні витрати будуть більшими за процентні доходи). При ціноутворенні, що враховуватиме ризик неповернення кредиту в запланований термін, можливе зменшення негативного ефекту від реалізації такого ризику, тому правильне

ціноутворення на кредитні та депозитні продукти є дуже важливим для прибуткової роботи комерційного банку [1].

Питаннями ціноутворення в банківській діяльності займалися українські та зарубіжні дослідники: Андерсон [2], Арпінг [3], Волошин І.В. [4-5], Волошин М.І. [4], Вруук [6], Гришин [7], Іваненко [7], Кляйн [8], Куц [7], Лім [9], Марроу [10], Монті [11], Осипенко [12], Пан [13], Фрейксас [14]. У вказаних роботах обґрунтовується важливість ціноутворення, врахування деяких видів ризику при ціноутворенні – ліквідності, кредитного, враховується ряд інших факторів що впливають на ціноутворення кредитних та депозитних продуктів банку. Проте на практиці далеко не всі банки використовують результати цих досліджень в операційній діяльності. Тому актуальним є аналіз практики ціноутворення кредитних та депозитних продуктів банків, що дозволить визначити основні тенденції при ціноутворенні, тип ризиків чи факторів, що враховуються в банківській практиці та ризики, що не враховується і, відповідно, є актуальними для дослідження та отримання методів, які могли би бути застосовані в банківській практиці.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз ціноутворення кредитних та депозитних продуктів банків в Україні. Для цієї мети розглянемо загальні методи ціноутворення, описані в літературі та тенденції в ціноутворенні кредитних та депозитних продуктів на прикладі 27 банків України з ринковою часткою понад 0,5% на 1 січня 2016 року (всі банки першої групи відповідно до класифікації НБУ 2016 року, а також іноземні та державні банки з такою ринковою часткою).

Методологія. У науковій статті застосовано сукупність методів і підходів, що дало змогу реалізувати концептуальну єдність дослідження. Матеріалами для аналізу практики ціноутворення кредитних та депозитних продуктів банків України послужили офіційні сайти 27 обраних банків (Сітібанк, ІНГ Банк Україна, ПроКредит Банк, Райффайзен Банк Аваль, Креді Аґріколь Банк, УкрСиббанк, КредоБанк, UniCredit Bank, Ощадбанк, ОТП Банк, Укргазбанк, Банк Південний, Банк Восток, ПриватБанк, Мегабанк, Діамантбанк, Укрексімбанк, ПУМБ, Універсал Банк, Альфа-Банк, Сбербанк, Фідобанк, Банк Хрещатик, ВТБ Банк, Промінвестбанк, Банк Кредит Дніпро, Platinum Bank). Для розкриття закономірностей ціноутворення були використані структурний метод, аналіз і синтез, логічний підхід та наукове абстрагування.

Результати дослідження. Як зазначає О.Д. Вовчак [15]: «Розвиток вітчизняного ринку банківських послуг протягом останніх років супроводжується певними негативними тенденціями:

- від’ємний сукупний фінансовий результат в цілому по банківській системі (2009р. –31,5 млрд грн.; 2010 р. –13,0 млрд грн.; 2011р. –7,7 млрд грн.);
- значний діапазон коливань цін на банківські послуги (у 2012р. середньозважена вартість кредитів у національній валюті без врахування овердрафтів коливалась від 12–15,8% у квітні до 18,1–28,2% у листопаді);
- значна дисперсія цін на одні й ті ж банківські послуги у різних учасників ринку (у III кварталі 2012р. відсоткові ставки українських банків на депозити для фізичних осіб строком на 3 місяці у національній валюті

коливались від 15% в ОТП Банку та Ощадбанку до 23% у банку "Форум" та ВАБанку).

Дані тенденції у сукупності відображають нестабільність вітчизняної банківської системи в цілому та процесів ціноутворення на банківські послуги зокрема.»

Значне коливання цін на кредитні та депозитні продукти, як серед різних банків, так і в одного банку протягом кількох місяців, свідчить про активний перегляд цін на кредити та депозити.

Як зазначає Владичин [16], найпоширенішими методами ціноутворення на кредити у банківській практиці є методи:

- "вартість плюс";
- "базова ставка плюс";
- цінового лідерства;
- надбавки;
- аналізу дохідності клієнта;
- максимальних процентних ставок.

«Метод "вартість плюс" передбачає врахування вартості залучених банком ресурсів, витрат, пов'язаних з наданням кредиту, а також бажаного рівня прибутковості кредитної операції. Витрати на залучення ресурсів складають вартість залучених ресурсів, тобто ціну за кошти банку, які залучаються ним у виді депозитів, кредитів, отриманих від інших банків тощо. Операційні витрати банку від кредитної діяльності включають заробітну плату кредитних працівників, вартість обслуговування кредиту, моніторингу забезпечення, витрати на зберігання майна, наданого у забезпечення тощо. Премія за ризик невиконання зобов'язань клієнтом та премія за ризик, пов'язаний зі строком кредитування, визначаються банківською установою самостійно у кожному конкретному випадку залежно від ризику втрати кредитних ресурсів. Бажана маржа банку показує рівень прибутковості, який банк планує отримати від наданого кредиту для здійснення достатніх виплат на користь акціонерів банку.

При цьому кожен із наведених компонентів може бути вираженим у формі річної процентної ставки відносно суми кредиту. Однак, на практиці такий метод ціноутворення використовується досить рідко, оскільки не враховує такі ринкові чинники як попит і пропозицію, конкуренцію тощо, а також потребує наявності у банку відповідної системи обліку витрат за кожною кредитною операцією.

Метод цінового лідерства передбачає визначення кредитної ставки, з огляду на ставки провідних банків-конкурентів для першокласних позичальників за короткостроковими кредитами. При цьому до базової ставки додається додаткова, яка включає в себе премію за ризик невиконання зобов'язань позичальника та премію за ризик, пов'язаний зі строком кредитування. Базова ставка (або ставка "прайм-рейт") є найнижчою процентною ставкою, яку пропонують найкредитоспроможнішим клієнтам за короткостроковими кредитами. За базову можна взяти ставку, яка встановлюється на міжбанківському міжнародному кредитному ринку (LIBOR,

FIBOR та інші), або внутрішньому кредитному ринку (KIBOR) тощо. Ставка "прайм-рейт" щорічно розраховується за формулою простої (незваженої) середньої арифметичної з індивідуальних ставок групи провідних банків. При цьому базова ставка вже включає в себе адміністративні витрати та бажаний прибуток банку. Додаткова ставка розраховується як сума премій за ризик невиконання зобов'язань та тривалості кредиту. Розмір додаткової ставки може диференціюватися залежно від клієнтури банківської установи та кредитоспроможності позичальників. На міжнародних ринках така ставка може прирівнюватися до нуля. Під час зростання ризику для банківської установи, при наданні кредитів позичальникам, які не належать до категорії першокласних, додаткова ставка може збільшуватися (наприклад, від 0,25 до 5%). При цьому у кожному конкретному випадку банки самостійно встановлюють шкалу визначення категорії ризику та премії за ризик, яка відповідає певній категорії (відсутність ризику - 0%, мінімальний ризик - 0,25%, стандартний ризик - 0,5% і т. д.).

Метод "базова ставка плюс" полягає у тому, що банківська установа рекламує свої кредитні операції і послуги першокласним позичальникам за процентною ставкою, що залежить від дохідності цінних паперів чи інших інструментів. Наприклад, "базова ставка плюс 2" означає, що з клієнта буде стягуватися плата за кредит, яка дорівнює поточній дохідності за короткостроковими цінними паперами плюс 2 процентних пункти. Банківською установою може застосовуватися також модифікований метод "кратна базова ставка", коли величина процентної ставки визначається множенням поточної ставки дохідності за короткостроковими цінними паперами на заздалегідь оголошений банком коефіцієнт (наприклад, "1,2 базової ставки").

Метод надбавки полягає у тому, що при визначенні процентної ставки за кредитом враховуються процентні витрати на залучення ресурсів на грошовому ринку та надбавка, яка включає в себе премію за ризик і прибуток банку. Такий метод ціноутворення за кредитом здебільшого використовується для надання кредитів великим підприємствам на короткостроковий період (включаючи кредити овернайт). За цим методом розрахована процентна ставка є низькою, а прибуток банківські установи отримують за рахунок великих сум наданих кредитів на короткий строк.

Метод аналізу дохідності клієнта передбачає врахування всіх взаємозв'язків між банком і позичальником. При цьому існує необхідність точного обліку у банку всіх доходів і витрат, пов'язаних із конкретними позичальниками. Цей метод визначення ціни кредиту може використовуватися для кредитування позичальників, які мають постійний контакт з банківською установою, при цьому особлива увага приділяється розрахунку прибутковості тих видів операцій, які здійснюються клієнтом у цьому банку. До доходів від таких операцій можна віднести процентні та непроцентні доходи від кредитних, валютних, інвестиційних та інших операцій і надання послуг. До витрат, пов'язаних з клієнтом, належать витрати на вивчення кредитної документації, ведення рахунків тощо. Однак, цей метод ціноутворення за кредитом є досить складним, громіздким, потребує розроблення докладної звітності за доходами

та витратами кожного клієнта. Розв'язанням таких проблем може бути лише застосування автоматизованих систем обліку та аналізу клієнтів, оскільки такий підхід до визначення кредитної ставки дасть змогу виявити найприбутковіших клієнтів та видів банківських операцій і послуг.

Метод максимальних процентних ставок (метод "кеп") полягає у тому, що клієнту пропонується верхня межа процентної ставки, яка не залежить від зміни ринкових ставок. При цьому банк пропонує клієнту під час укладення кредитного договору на основі плаваючої процентної ставки передбачити опціон страхування від підвищення такої ставки понад заздалегідь обумовлений ліміт – "граничну шапку" ("кеп"). У практичній діяльності банків це означає, що у договорі кредитування обумовлюється гранична величина плаваючої ставки за кредитом незалежно від того, як у майбутньому може реально змінитися базова ставка. Наприклад, у договорі кредитування вказано, що позичальник отримує кредитні ресурси за плаваючою ставкою "базова ставка плюс 2", а кап складає 5 процентних пунктів до початкової ставки за кредитом. У разі, якщо в момент укладання кредитного договору базова ставка складала 10% річних, то початкові виплати позичальника проводитимуться за процентною ставкою 12% (базова ставка плюс 2 процентних пункта). У майбутньому, якщо базова ставка зростатиме, вартість кредиту також зростатиме. Однак, на скільки б не зросла базова ставка, вартість такого кредиту не може бути вищою ніж 17% (12% (початкова процентна ставка за кредитом) плюс 5 процентних пункти максимальної надбавки). Перевагою використання такого методу ціноутворення за кредитами для позичальника є те, що подорожчання кредитних ресурсів не вплине на виплату процентів за кредитом понад визначену прийнятну межу. При цьому існує потреба для банку у надійному прогнозуванні можливих масштабів зростання базової ставки.» [16].

Лише половина з перерахованих методів враховує кредитний ризик, зокрема несвоєчасне випадкове запізнення при поверненні кредиту.

О.Д. Вовчак наводить загальний алгоритм ціноутворення на кредитні послуги банків України [15]. Найбільшою мірою він схожий на метод «вартість плюс», проте має ряд відмінностей. Відповідно до нього, банк враховує непрямі витрати банку в ціну кредиту, а також значною мірою на ціну кредиту впливають нематеріальні фактори – імідж банку на ринку, та рівень відносин між клієнтом і банком, зокрема, можливі доходи від клієнта за іншими видами діяльності банку [15]. У цьому підході до ціноутворення не вказано явним чином врахування кредитного ризику чи можливості випадкового запізнення при поверненні кредиту.

Тобто, кредитний ризик при ціноутворенні кредитів або не враховується взагалі [15] або враховується лише в частині методів [16, 17], при цьому всі з них враховують кредитний ризик, як деяку надбавку у відсоткових пунктах до базової кредитної ставки.

Цю надбавку отримують по-різному в залежності від різних підходів:

1. частина методів ділить кредити на групи відповідно до рівня ризику, і кожній групі ставиться у відповідність деяка надбавка за ризик;

2. частина методів отримує функцію розподілу імовірності ризиковості, і для кожної кредитної угоди встановлює ступінь її індивідуальної ризиковості та відповідну надбавку за ризик;
3. кредитний ризик розраховується як середня імовірність несвоєчасного повернення кредиту, іноді з врахуванням кореляції з іншими кредитами чи факторами.

Для оцінки такого кредитного ризику і зокрема випадкового запізнення при поверненні кредитів, «у світовій банківській практиці використовуються такі методи оцінки кредитного портфельного ризику банку, науково обґрунтовані Базельським комітетом, до якого входять Центральні банки країн з розвинутою ринковою економікою:

1. Статистичні методи.
2. Різні варіанти лінійного програмування спрямовані на пошук основних вагових коефіцієнтів.
3. Дерево класифікації або рекурсійно-партіційний алгоритм (РПА) і нейронні мережі.
4. Генетичний алгоритм.
5. Метод експертних оцінок.

У кожного методу є свої переваги і недоліки, крім того, вибір методу пов'язаний зі стратегією банку і з тим, які вимоги банк вважає пріоритетними при розробці моделей. Регресійні методи показують значущість кожної характеристики для визначення рівня ризику. Лінійне програмування може оперувати великою кількістю змінних і моделювати певні умови: наприклад, якщо маркетингова стратегія банку спрямована на активне збільшення обсягів кредитування, можна ввести умову, щоб ліміти кредитування були значно ослаблені, але не перевищували нормативного значення. Нейронні мережі і дерева класифікації виявляють нелінійні зв'язки між змінними, які можуть призвести до помилки в лінійних моделях.» [18, 19]

В Україні ж використовують тільки три методи оцінки кредитного ризику [17]:

«1. Метод експертної оцінки. Технічна легкість експертної оцінки і недостатність інформації про оцінювані процеси призвело до того, що в Україні існує велика кількість фахівців і спеціалізованих видань, що пропонують розроблені ними прогнози. Проте не завжди це робиться на достатньо професійному рівні. Результати аналізу, проведеного російськими фахівцями, показують, що справжність експертних оцінок набагато нижча 50%. На базі проведеного дослідження в умовах реформованої економіки були зроблені такі висновки:

- у критичних точках різко зростає кількість оцінок і прогнозів, що пропонується;
- різко падає справжність оцінок;
- у критичних точках суттєво знижується конкретність оцінок аналітиків і переважають роздуми на загальні теми.

2. Статистичний метод оцінки ризику базується на аналізі коливань досліджуваного показника за певний відрізок часу. Однак цей метод не вирішує

одне з головних практичних завдань, яке стоїть перед суб'єктом ризику: оцінка в умовах обмеження інформаційного контуру з урахуванням індивідуальних особливостей певної ситуації.

3. На врахування індивідуальності конкретної ситуації, де вибір рішення пов'язаний з ризиком, більше спрямований рейтинговий метод оцінки. Головна його перевага – це можливість добору коефіцієнтів з урахуванням конкретної мети аналізу. Цей метод найбільш пристосований для оцінки ризику в умовах розбудови економіки України.» [17].

Слід відзначити, що в Україні ціноутворення на кредити та депозити банку в деяких ситуаціях може бути зроблено більше виходячи з попиту та пропозиції на ринку та власної потреби банку в депозитах.

Наприклад, внаслідок геп-аналізу, що здійснюється банками щоденно, може бути виявлено погіршення ліквідності банку.

«Індикатором чутливості балансу служить показник гепу (від англ. gap — розрив, дисбаланс). Для визначення гепу всі активи і пасиви банку поділяють на дві групи — чутливі до змін відсоткової ставки та нечутливі до таких змін. Зрозуміло, що такий поділ можна здійснити лише в межах конкретно визначеного часового інтервалу. Адже в довгостроковій перспективі всі активи чи пасиви банку буде переоцінено чи повернено до банку, а отже, вони теж стануть колись чутливими до зміни відсоткової ставки.

Із цією метою весь часовий горизонт, протягом якого банк планує проаналізувати відсотковий ризик, поділяють на періоди. У межах кожного з періодів структура балансу вважається фіксованою. Тривалість цих часових інтервалів вибирають довільно, наприклад, відповідно до прогнозованих моментів зміни відсоткових ставок на ринку (здебільшого 90 днів). Фіксація структури балансу в межах кожного інтервалу дає змогу аналізувати співвідношення обсягів чутливих активів і зобов'язань, елімінуючи вплив такого параметра, як час.» [20].

Одним з методів протидії цьому явищу є залучення додаткових коштів, шляхом збільшення депозитної ставки. Відповідно може зростати кредитна ставка, оскільки вартість коштів для банків збільшилася.

«Банки традиційно використовують процес ціноутворення на свої продукти та послуги з метою управління розривом. Наприклад, якщо у банку є надмірний позитивний розрив протягом певного періоду часу, можна стимулювати клієнтів банку вкладати гроші у внески зі змінною процентною ставкою, встановлюючи по них більш вигідні відсотки, в порівнянні з можливостями вкладення коштів на той самий період часу під фіксований відсоток. Аналогічний підхід може застосовуватися й у кредитній політиці. Він реалізується через:

- видачу кредитів з плаваючою процентною ставкою;
- подовження строків кредитування;
- зміну графіка погашення кредитів.

У результаті розрив скорочується. Однак можливості застосування даного підходу на практиці досить обмежені.» [21]

З тих, чи інших причин, українські банки практикують короткотермінове підвищення відсоткових ставок за вкладами, іноді у вигляді акційних пропозицій.

Якщо розглянути не методику ціноутворення українських банків, а кінцевий результат – наявні кредитні та депозитні продукти банку, можна зробити ряд узагальнень. Для розгляду було обрано 27 банків України з ринковою часткою понад 0,5% (всі банки першої групи відповідно до класифікації НБУ 2016 року, а також іноземні та державні банки з такою ринковою часткою). На 1 січня 2016 року це Сітібанк, ІНГ Банк Україна, ПроКредит Банк, Райффайзен Банк Аваль, Креді Агріколь Банк, УкрСиббанк, КредоБанк, UniCredit Bank, Ощадбанк, ОТП Банк, Укргазбанк, Банк Південний, Банк Восток, ПриватБанк, Мегабанк, Діамантбанк, Укрексімбанк, ПУМБ, Універсал Банк, Альфа-Банк, Сбербанк, Фідобанк, Банк Хрещатик, ВТБ Банк, Промінвестбанк, Банк Кредит Дніпро, Platinum Bank.

Всі банки розділяють депозитні продукти для фізичних та юридичних осіб, а також кредитні продукти для фізичних та юридичних осіб. Більшість банків розділяють юридичних осіб та свої послуги на послуги для малого бізнесу та корпоративних клієнтів, лише деякі пропонують продукти для юридичних осіб без такого поділу (ПроКредит Банк, ПриватБанк, Мегабанк, Діамантбанк, Банк Хрещатик, Platinum Bank), або лише для одного виду юридичних осіб – корпоративних клієнтів (Банк Південний, Банк Восток, Промінвестбанк, Банк Кредит Дніпро).

Продукти для фізичних осіб більш відкриті клієнтам – часто умови таких продуктів, кредитні та депозитні ставки, умови депозитів та можливі комісії явно наведені на сайтах банків. Більше інформації можна знайти про депозитні продукти, ніж про кредитні.

Різні банки називають депозити по-різному – більшість депозитами (ПроКредит Банк, Райффайзен Банк Аваль, Креді Агріколь Банк, КредоБанк, UniCredit Bank, Ощадбанк, ОТП Банк, Укргазбанк, Банк Південний, Банк Восток, ПриватБанк, Укрексімбанк, ПУМБ, Універсал Банк, Альфа-Банк, Сбербанк, ВТБ Банк, Промінвестбанк, Банк Кредит Дніпро, Platinum Bank), менше – вкладами (Райффайзен Банк Аваль, КредоБанк, ОТП Банк, Банк Південний, Мегабанк, Універсал Банк, Фідобанк, Банк Хрещатик), ощадними рахунками (ПроКредит Банк, Універсал Банк), заощадженнями (УкрСиббанк), депозитними програмами (Ощадбанк, Діамантбанк).

Деякі банки взагалі не надають можливості розміщення депозитів фізичних осіб (Сітібанк та ІНГ Банк Україна). Незважаючи на те, що ці два банки пропонують розміщення депозитів юридичним особам, умови таких продуктів не наведені на їх сайтах. При цьому, всі банки пропонують класичний продукт – строковий депозит, без можливості поповнення, з виплатою відсотків в кінці строку залучення чи помісячно та строковий депозит з можливістю поповнення.

Зазвичай банки пропонують кілька депозитних продуктів для фізичних осіб: три види депозитів (ПроКредит Банк), чотири (Райффайзен Банк Аваль, ПУМБ, ВТБ Банк, Промінвестбанк), п'ять (УкрСиббанк, Ощадбанк, Банк

Восток, Альфа-Банк, Фідобанк), шість (Креді Агріколь Банк, UniCredit Bank, Діамантбанк), сім (Мегабанк, Банк Кредит Дніпро), вісім (ОТП Банк, Укргазбанк, Банк Південний, ПриватБанк, Platinum Bank), дев'ять (КредоБанк, Сбербанк), десять (Укрексімбанк), дванадцять (Універсал Банк), чотирнадцять (Банк Хрещатик).

Депозити можуть залучатися на терміни від 1 місяця до 1 року (всі банки), іноді менше – на 5 днів (Банк Хрещатик), на 7 днів (Укргазбанк, Мегабанк, Діамантбанк, Укрексімбанк, Альфа-Банк), на 10 днів (Промінвестбанк); іноді більше – на 1,5 роки (Креді Агріколь Банк, УкрСиббанк, Ощадбанк, Банк Хрещатик, Банк Кредит Дніпро, Platinum Bank), на 2 роки (УкрСиббанк, КредоБанк, OTP Банк, Укргазбанк, Діамантбанк, Сбербанк, Фідобанк, Банк Хрещатик), на 3 роки (Ощадбанк, Сбербанк), до 10 років (Укрексімбанк, Банк Хрещатик), до 20 років (КредоБанк) чи до настання повноліття дитини (Креді Агріколь Банк, КредоБанк, OTP Банк, Сбербанк, Банк Хрещатик). Депозити до запитання зазвичай залучаються безстроково.

Депозити залучаються зазвичай в українській гривні, доларах США та євро (всі банки), іноді в швейцарських франках (ОТП Банк, Укрексімбанк, Універсал Банк, Банк Хрещатик), в англійських фунтах стерлінгів (Універсал Банк, Банк Хрещатик), в російських рублях (Сбербанк), в золоті (ХАУ) (Укргазбанк, Діамантбанк, Сбербанк, Банк Хрещатик) чи сріблі (ХАГ) (Діамантбанк, Сбербанк, Банк Хрещатик).

Депозитні ставки залежать від виду депозитного продукту (внаслідок можливих умов поповнення, зняття, моментів нарахування та сплати відсотків, капіталізації відсотків, можливого дострокового вилучення депозиту, валюти депозиту), від терміну на який залучається депозит, а іноді від суми депозиту (Креді Агріколь Банк, КредоБанк, UniCredit Bank, Універсал Банк).

Для всіх банків характерно, що депозитні відсотки для депозитів у гривнях є вищими, ніж у депозитів у доларах чи євро. Депозитні відсотки для депозитів у доларах є не меншими, ніж у депозитів у євро, хоча у деяких банків вони на одному рівні (ПроКредит Банк, УкрСиббанк, Банк Південний, ПриватБанк). Депозитні відсотки у іноземних банків (Райффайзен Банк Аваль, Креді Агріколь Банк, УкрСиббанк, КредоБанк, OTP Банк) зазвичай нижчі, ніж у державних (Ощадбанк, Укрексімбанк) та приватних вітчизняних банках (Банк Південний, ПриватБанк, Діамантбанк, ПУМБ, Фідобанк, Банк Хрещатик, Промінвестбанк, Банк Кредит Дніпро, Platinum Bank).

Окрім базових умов депозитних продуктів, іноді банки пропонують різні акції та підвищення депозитних ставок в залежності від деяких умов (реєстрації в онлайн банкінгу, замовленні послуги страхування, перевкладанні депозиту, при користуванні іншими послугами банку, наприклад зарплатною картою, для клієнтів банку з картками престиж класу – голд, платіnum, преміум, віп і т.д., деяким категоріям населення як то пенсіонерам тощо).

Депозити для юридичних осіб в більшості випадків включають не ті ж продукти, що й для фізичних осіб. Їх теж пропонується кілька – від двох (ПроКредит Банк, Мегабанк), трьох (Креді Агріколь Банк, OTP Банк, Банк Південний, Універсал банк, Промінвестбанк), чотирьох (Банк Восток,

Сбербанк, Банк Кредит Дніпро, Platinum Bank), п'яти (УкрСиббанк, КредоБанк, ПриватБанк, Фідобанк), семи (Діамантбанк, ПУМБ, Альфа-Банк), восьми (Ощадбанк, Укрексімбанк, ВТБ Банк), десяти (Райффайзен Банк Аваль, UniCredit Bank, Банк Хрещатик) і п'ятнадцяти (Укргазбанк). Іноді умови взагалі не зазначені на сайті банку (Креді Агріколь Банк для малого бізнесу та корпоративних клієнтів, Райффайзен Банк Аваль для корпоративних клієнтів, УкрСиббанк для корпоративних клієнтів, КредоБанк не зазначає процентні ставки для юридичних осіб, Укргазбанк для деяких видів депозитів, Банк Південний для корпоративного бізнесу, Банк Восток для корпоративного бізнесу, Промінвестбанк не зазначає процентні ставки для корпоративного бізнесу).

Депозити для юридичних осіб можуть залучатися на терміни від 2 місяців до 1 року (всі банки), іноді менше – від 1-3 днів (Банк Восток, ПриватБанк, Укрексімбанк, ПУМБ, Фідобанк, ВТБ Банк, Промінвестбанк, Банк Кредит Дніпро), від 7 днів (Креді Агріколь Банк, КредоБанк, UniCredit Bank, Ощадбанк, Укргазбанк, Універсал банк, Platinum Bank), іноді більше – до 2 років (УкрСиббанк, Укргазбанк, Банк Хрещатик, ВТБ Банк, Platinum Bank), до 3 років (КредоБанк, Укргазбанк, Банк Хрещатик), до 5 років (Промінвестбанк), до 7 років (Укрексімбанк). Депозити до запитання зазвичай залучаються безстроково.

Депозити залучаються зазвичай в українській гривні, доларах США та євро (всі банки), іноді в російських рублях (Креді Агріколь Банк, Укрексімбанк, Промінвестбанк, Банк Кредит Дніпро), польських злотих (КредоБанк), золоті (AU) (Діамантбанк, Укрексімбанк, Банк Хрещатик), сріблі (Банк Хрещатик) чи інших валютах та банківських металах (Діамантбанк).

Депозитні ставки для юридичних клієнтів також залежать від багатьох факторів і зазвичай нижчі, ніж депозитні ставки фізичних осіб.

Для всіх банків характерно, що депозитні відсотки для депозитів юридичних осіб у гривнях є вищими, ніж у депозитів у доларах чи євро. Депозитні відсотки для депозитів у доларах є не меншими, ніж у депозитів у євро, хоча у деяких банків вони на одному рівні (ПроКредит Банк, УкрСиббанк). Депозитні відсотки у іноземних банків (Райффайзен Банк Аваль, Креді Агріколь Банк, УкрСиббанк) зазвичай нижчі, ніж у державних та приватних вітчизняних банках (ПриватБанк, Діамантбанк, Банк Хрещатик).

Деякі банки взагалі не здійснюють кредитування фізичних осіб (ІНГ Банк Україна). Умови кредитування часто не наведені на сайтах деяких банків: фізичних та юридичних осіб (Сітібанк та ІНГ Банк Україна), фізичних осіб (ПроКредит Банк, ВТБ Банк, Промінвестбанк).

Банки зазвичай пропонують кілька кредитних продуктів з умовами, характерними для цілі кредиту – кредитні карти, кредити на авто, кредити на нерухомість, кредити на ремонт, споживчі кредити без застави та з заставою. Причому навіть для однієї цілі може бути кілька видів кредитів. Наприклад, для кредиту на автомобіль банк може пропонувати кілька різних кредитних продуктів – кредит на новий чи б/в автомобіль, кредит на автомобіль, якщо частина суми виплачується одразу, кредит за умови партнерських

домовленостей з деякими виробниками чи дистриб'юторами тощо. Проте деякі види кредитів (як то іпотечні чи кредити на авто) надають не всі банки. Умови кредитування на різні цілі та у різних банків також суттєво відрізняються, на відміну від депозитів.

Число таких кредитних продуктів може сягати двох (Банк Кредит Дніпро), трьох (Універсал банк, Platinum Bank), чотирьох (Укрексімбанк, Фідобанк), п'яти (Райффайзен Банк Аваль, Банк Восток, ПриватБанк, ПУМБ), шести (УкрСиббанк, Діамантбанк), семи (Ощадбанк, ОТП Банк, Сбербанк) десяти (Креді Агріколь Банк, Банк Південний), одинадцяти (UniCredit Bank, Альфа-Банк), чотирнадцяти (Укргазбанк), п'ятнадцяти (Мегабанк), сімнадцяти (КредоБанк), дев'ятнадцяти (Банк Хрещатик).

Кредити по кредитним карткам переважно надаються на невизначений термін, з пільговими умовами протягом деякого періоду часу (зазвичай близько 50-57 днів), і вимогами щодо погашення протягом наступного періоду часу. Якщо погашення частини тіла кредиту та відсотків не відбувається вчасно, банк нараховує пеню та штрафи.

Споживчі кредити без застави видаються на термін 0-6 років, а з заставою до 7 років. Кредити на авто надаються переважно на 0-7 років. Іпотечні кредити видаються на термін до 15-20 років, хоча деякі банки можуть пропонувати суттєво менші терміни, як приклад 3 роки (Банк Південний).

Кредитування фізичних осіб здійснюється лише в українських гривнях, відповідно до розпоряджень Національного банку України.

Кредитні ставки зазначаються на сайтах банків не для всіх продуктів. Іноді вони є результатом домовленостей з клієнтом та аналізом його бізнесу та платоспроможності.

Слід відмітити, що кредити фізичним особам зазвичай приносять дохід банку не тільки відсотками, а й комісіями, оформленням додаткових послуг (наприклад, страхування авто), та штрафами і пенею і випадку несвоєчасного повернення частини кредиту.

Кредити для юридичних осіб (у банках їх ще називають фінансуванням фізичних осіб, кредитними програмами) характеризуються іншими цілями залучення кредитів. Типовими кредитними продуктами для юридичних осіб є кредитна лінія та овердрафт.

Інші кредитні продукти значно варіюються в різних банках – кредити на авто, на нерухомість, на обладнання, на розширення асортименту, на транспорт, на купівлю агротехніки, на сезон, на поточну діяльність, на інвестиції, факторинг, лізинг, вексельні програми, кредит під заставу депозиту, проектне кредитування, мікрокредитування, кредитування осбб/жкб, індексований кредит.

Кредитних продуктів для юридичних осіб зазвичай багато у всіх банках – шість (ПриватБанк, Діамантбанк, Фідобанк, Банк Хрещатик, Промінвестбанк, Банк Кредит Дніпро, Platinum Bank), вісім (Банк Південний, Банк Восток), дев'ять (ПроКредит Банк, UniCredit Bank, Ощадбанк, ОТП Банк), десять (ВТБ Банк), одинадцять (Сбербанк), дванадцять (Райффайзен Банк Аваль, УкрСиббанк), тринадцять (Креді Агріколь Банк), п'ятнадцять (Мегабанк,

Універсал банк), сімнадцять (ПУМБ), дев'ятнадцять (КредоБанк, Укресімбанк), двадцять (Альфа-Банк), двадцять сім (Укргазбанк).

Терміни кредитування значно залежать від виду кредиту. Кредит овердрафт може бути оформлений до одного чи двох років з пільговим користуванням протягом деякого періоду часу. Кредитна лінія оформляється зазвичай на один чи два роки.

Кредитування юридичних осіб здійснюється в українських гривнях, американських доларах, євро, іноді в російських рублях (Сбербанк, ВТБ Банк).

Кредитні ставки зазначаються на сайтах банків рідко і не для всіх продуктів. Іноді вони є результатом домовленостей з клієнтом та аналізом його бізнесу та платоспроможності.

Слід відмітити, що кредити юридичним особам також приносять дохід банку не тільки відсотками, а й комісіями, оформленням додаткових послуг (наприклад, розрахункового рахунку, проведення різних операцій), та штрафами і пенею і випадку несвоєчасного повернення частини кредиту.

Таким чином, можна стверджувати, що банки активно займаються ціноутворенням на багато видів депозитних та кредитних продуктів і мають доволі значні відмінності у пропонованих депозитних та кредитних продуктах.

Банки зазвичай не афішують, чи враховують вони можливість випадкового запізнення при поверненні кредитів, при ціноутворенні на численні кредитні та депозитні продукти, проте як зазначає О.Д. Вовчак: «В той же час варто підкреслити, що згідно з наведеним вище алгоритмом сучасні підходи до ціноутворення на кредитні банківські послуги не враховують фактори ризику у ціні банківського кредиту. Переважно це пов'язано із тим, що при видачі кредиту вітчизняні банки незалежно від класу позичальника намагаються додатково вберегти себе від ризику дефолту шляхом залучення поручителів та взяття майна клієнта у заставу у обсязі, достатньому покрити всю суму кредиту. Тому, на нашу думку, пріоритетними напрямками подальших досліджень у даному питанні є саме розвиток системи ціноутворення на банківські кредити в напрямку врахування кредитного ризику в ціні послуг.» [15].

Висновки. Таким чином, було проведено аналіз методів ціноутворення кредитних та депозитних продуктів банків в Україні: літературний огляд методів ціноутворення, що наводиться іншими дослідниками та аналіз головних принципів ціноутворення, що було проведено на основі даних з офіційних сайтів 27 найбільших банків в Україні з ринковою часткою понад 0,5% на 1 січня 2016 року.

Отримані результати можуть бути використані дослідниками банківської діяльності, дослідниками ціноутворення депозитних та кредитних продуктів банку, аналітиками банку, та дослідниками банківського ринку України.

Подальші дослідження практики ціноутворення продуктів банків доцільно вести в напрямку визначення по зовнішнім ознакам методології ціноутворення, що використовує конкретний банк, видів ризику що вони враховують, визначення методології оцінки та врахування різних видів ризику. Також корисною для розвитку ринку було би порівняння різних методів ціноутворення, для визначення кращих підходів, що служили би прикладом для

галузі, таким чином покращуючи стабільність роботи банків і надійність банківської системи для вкладників та економіки країни в цілому.

Література:

1. Маслак Н.Г. Ціноутворення на банківські продукти // Н.Г. Маслак, О.А. Криклій. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 122 с.
2. Anderson R. The influence of product age on pricing decisions: An examination of bank deposit interest rate setting / R. Anderson, J.K. Ashton, R.S. Hudson // *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*. – Elsevier, 2014. – Volume 31. – P. 216-230.
3. Arping S. Bank Competition, Loan Pricing, and Financial Stability [Електронний ресурс] / S. Arping. – 2013. – Режим доступу: <http://ssrn.com/abstract=2306513>.
4. Voloshyn I.V. Integrated Risk Management in a Commercial Market-Maker Bank Using the “Cash Flow at Risk” Approach. [Електронний ресурс] / I.V. Voloshyn, M.I. Voloshyn. – 2013. – Режим доступу: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2205570.
5. Волошин І.В. Ціноутворення роздрібних вкладів з урахуванням ризику перевкладення / Волошин І.В. // *Вісник Національного банку України*. – К.: Національний Банк України, 2011. - №6 (184). – С. 32-35.
6. Wruuk P. Pricing in retail banking / P. Wruuk // *Scope for boosting customer satisfaction*. – Frankfurt am Main: Deutsche Bank AG, 2013. – P. 1-20.
7. Іваненко В.І. До управління фінансами в комерційних банках. / В.І. Іваненко, О.В. Куц, О.Г. Гришин // *Моделювання та інформаційні системи в економіці*. – К.: КНЕУ, 2007. – т.84. – С. 220-230.
8. Klein M.A. Theory of banking firm / M.A. Klein // *Journal of Money*. – Ohio: Ohio State University Press, 1971. – vol. 3. – P. 205–218.
9. Lim C.Y. Bank accounting conservatism and bank loan pricing / C.Y. Lim [et al.] // *Journal of Accounting and Public Policy*. – Elsevier, 2014. – Volume 33, Issue 3. – P. 260-278.
10. Marrouch W. Bank Pricing Under Oligopsony-Oligopoly: Evidence from 103 Developing Countries [Електронний ресурс] / W. Marrouch, R. Turk Ariss // *BOFIT Discussion Paper*. – Helsinki: Bank of Finland: 2012. – no. 1. – Режим доступу: <http://ssrn.com/abstract=2004294>.
11. Monti M. Deposit, credit, and interest rate determination under alternative bank objectives / M. Monti // *Mathematical methods of finance*. – Amsterdam, North-Holland, 1972 – P. 430-454.
12. Осипенко Д.В. Динамічна модель комерційного банку / Д.В. Осипенко // *Фінанси України*. – К.: Міністерство фінансів України, 2005. – № 11. - С. 87-92.
13. Pan L. RAROC Loan Pricing Model Based on Corporate loan Perspective [Електронний ресурс] / L. Pan, D. Jiang // *Systems Engineering*. – Hunan: Hunan University, 2014. – Volume 3. – Режим доступу: http://en.cnki.com.cn/Article_en/CJFDTOTAL-GCXT201403007.htm.
14. Freixas X. Microeconomics of banking / X. Freixas, J-S. Rochet. – 2nd ed. – MIT Press, 1999. – 392 p.
15. Вовчак О.Д. Сучасні тенденції ціноутворення на кредитні послуги вітчизняних банків / О.Д. Вовчак // *Вісник української академії банківської справи*. – 2012. - №2 (33). – С. 45-49.
16. Владичин У.В. Банківське кредитування [Електронний ресурс] : навч. посіб. / У.В. Владичин ; за ред. С.К. Реверчука. – К. : Атіка, 2008. – 648 с. – Режим доступу: http://mobile.pidruchniki.ws/1584072045689/bankivska_sprava/bankivske_kredituvannya_-_vladichin_uv (27.11.2013).
17. Труш І.Є. Основні методи оцінки кредитного ризику банку в системі управління ним [Електронний ресурс] / І.Є. Труш // *Ефективна економіка*. – 2013. - №9. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2354>.

18. Грюнинг, Х. Ван Анализ банковских рисков. Система оценки корпоративного управления и управления финансовым риском [Текст] / Грюнинг Х. Ван, Брайович Братанович С. – М. : Весь мир, 2004.– 304 с.
19. Данилова Т.М. Проблеми невизначеності, інформації та ризику кредитування комерційними банками.// Фінанси і кредит, 2004, № 2. - С.2-14.
20. Примостка Л.О. Аналіз банківської діяльності: сучасні концепції, методи та моделі. Монографія. — К.: КНЕУ, 2002. — 316 с.
21. Управління ліквідністю комерційних банків [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/sdu/079.htm